

Een archeologisch bureau-onderzoek voor Plangebied Witten, gemeente Assen (Dr.)

N. van Malssen

ARC-Rapporten 2008-109

Groningen
30 oktober 2008
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch bureau-onderzoek voor Plangebied Witten, gemeente Assen (Dr.)

ARC-Rapporten 2008-109
ARC-Projectcode 2008/249

Tekst
N. van Malssen
Afbeeldingen
N. van Malssen
Redactie
A. Ufkes

Status
definitieve versie

Autorisatie — A. Ufkes

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 41018
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 30 oktober 2008

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Projectgegevens

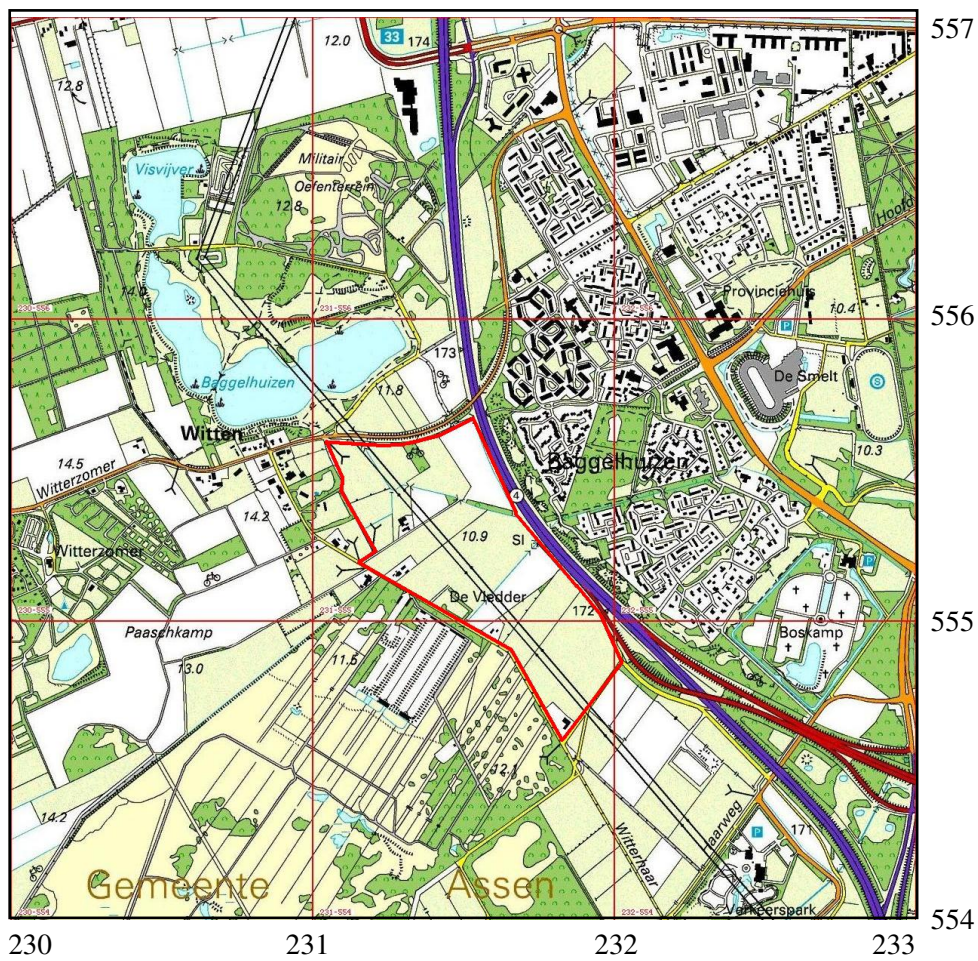
Projectnaam	Plangebied Witten
Projectcode	2008/249
Archisnummer	30571
Projectleider	N. van Malssen
Contact	N. van Malssen tel.: 050-3687102, email: n.van.malssen@arcbv.nl
Opdrachtgever	Gemeente Assen
Bevoegd gezag	Gemeente Assen
Contact	Mevr. O.B. Coenraads, tel.: 0592-366730; email: o.coenraads@assen.nl

Locatiegegevens

Toponiem	Plangebied Witten
Plaats	Witten
Gemeente	Assen
Provincie	Drenthe
Kaartblad	12D
RD-coördinaten	NW: 231.039/555.596 NO: 231.530/555/669 W: 231.159/555.204 Z: 231.826/554.622 ZO: 232.024/554.867
Oppervlakte	49,42 ha

Beschrijving onderzoekslocatie

Bodem	Veldpodzol Noordwesthoek: dikke eerdgronden Oost - weststrook: beekerdgronden West: moerige podzolgrond
Geomorfologie	Noord: grondmoren/welving, bedekt met dekzand, zwak golvend Noord-midden: laagte zonder randwal, moerassig Midden: dalvormige laagte, zonder veen Zuid: vlakte van grondmorene/welvingen, bedekt met dekzand, relatief hoog gelegen
Grondwaterspiegel	Noordwesthoek: VII Noord: VI Zuid: V Westzuidwest: III
Historische situatie	Tot tweede helft 19e eeuw woeste gronden
Archeologische verwachting en waarden	Middelhoog tot hoog; monument van archeologische waarde

Afbeelding 1 Topografische kaart van de onderzoekslocatie (omkaderd) en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

In opdracht van de gemeente Assen heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologisch bureau-onderzoek uitgevoerd voor het Plangebied Witten. De gemeente is van plan dit gebied te ontwikkelen en zal daartoe een bestemmingsplan opstellen. Om een inzicht te krijgen in de mogelijk aanwezige archeologische waarden die van invloed kunnen zijn op de ontwikkeling van het plangebied is dit bureau-onderzoek uitgevoerd. Het bureau-onderzoek is verricht op 19 en 20 augustus 2008 door drs. N. van Malssen. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd volgens de 'Richtlijnen archeologisch bureau en veldonderzoek in de provincie Drenthe' en conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1).¹

1.2 Ligging en beschrijving van het onderzoeksgebied

Het plangebied ligt ten zuidwesten van Assen, in de directe omgeving van het dorp Witten en heeft een oppervlakte van ca. 49 ha. Het plangebied wordt in het oosten begrensd door de A28, in het zuiden door de Witterbroek, in westen door de Witterhaar en de Kloosterdijk en in het noorden door de Witterhoofdweg. Het grootste deel van het plangebied is in gebruik voor agrarische doeleinden. In het gebied staan meerdere boerderijen/woningen met bijgebouwen. Van zuidwest naar noordwest staat een reeks electriciteitsmasten.

1.3 Doel van het onderzoek

Doel van het bureau-onderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verkregen informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie opgesteld. Hierin wordt beschreven of er archeologische resten aanwezig (kunnen) zijn in het plangebied, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden in het plangebied een bedreiging vormen voor het bodemarchief. Indien dit het geval is, wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgtraject van de plannen rekening dient te worden gehouden.

1.4 Werkwijze

Voor het bureau-onderzoek wordt bronnenmateriaal uit diverse disciplines geraadpleegd en geïntegreerd tot een archeologisch verwachtingsmodel. Gegevens met betrekking tot bekende en te verwachten archeologische waarden worden onder meer ontleend aan Archis.² Verder is de kaart Cultuurhistorische Waarden uit de Atlas van Drenthe geraadpleegd.³ Om inzicht te krijgen in de ontstaansgeschie-

¹De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl

²Het digitale archeologische informatiesysteem voor Nederland waarvan de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) deel uitmaken.

³<http://www.drenthe.info/kaarten/website/fmc2/chw.html>

denis van en de bodemopbouw binnen het plangebied worden geomorfologische en bodemkundige kaarten geraadpleegd. Hierbij wordt ook getracht informatie te verkrijgen met betrekking tot bekende verstoringen van de oorspronkelijke bodemopbouw. Voor een overzicht van de historische en subrecente situatie van het plangebied wordt gebruik gemaakt van topografisch-historisch kaartmateriaal, waaronder de websites www.watwaswaar.nl, waar kadastrale minuten uit de 19e eeuw zijn te raadplegen en van de Kennisinstructuur Cultuurhistorie (www.kich.nl). Tenslotte worden – voor zover aanwezig – de resultaten van voorgaand archeologisch onderzoek in de omgeving van het onderzoeksterrein nagetrokken op relevantie en bruikbaarheid.

2 Bureau-onderzoek

2.1 Bekende aardwetenschappelijke waarden

Het onderzoeksterrein is gesitueerd in de fysisch-geografische regio het noordelijk zandgebied, dat de provincie Drenthe en delen van de provincies Overijssel, Friesland en Groningen omvat (Berendsen 2005). ten noorden en westen van het plangebied liggen veengebieden. Gedurende de voorlaatste ijstijd (Saalien, ca. 370.000 – 130.000 jaar geleden) was de regio bedekt met landijs. Onder het landijs werd een pakket grondmorene gevormd (keileem, Formatie van Drenthe). Op deze laag is gedurende de laatste ijstijd (Weichselien, ca. 115.000 – 10.000 jaar geleden) een pakket dekzand afgezet (eolisch), dat tot de Formatie van Boxtel behoort (De Mulder et al. 2003). Gedurende het Holoceen (vanaf ca. 10.000 jaar geleden) ontwikkelden zich in dit pakket podzolbodems. Een podzolbodemprofiel is herkenbaar door een toplaag van humusrijke grond (A-horizont), waaronder een bleekgrijze (uitspoelings)laag (E-horizont), daaronder een donkere (inspoelings) laag (B-horizont) en geheel onderop de oorspronkelijke bodem (C-horizont). De gaafheid van dit profiel is een indicatie voor de mate van verstoring van de bodem. Hoe minder de bodem is verstoord, hoe groter de kans is dat archeologische resten *in situ* in de bodem bewaard zijn gebleven. De bodemkaart van het plangebied geeft een gevarieerd beeld: in de noordwesthoek dikke eerdgronden (het esdek bij Witten), in het midden een strook beekerdgronden, in het westen moerige podzolgrond en in de rest van het plangebied veldpodzolen (afb. 2). Op de geomorfologische kaart staat het noordelijke deel van het plangebied aangegeven als grondmorene/welvingen bedekt met dekzand, zwak golvend. Het zuidelijke deel is een vlakte van grondmorene/welvingen bedekt met dekzand, relatief hoog gelegen. In het noorden van het plangebied ligt tevens een moerassige laagte zonder randwal. In het midden loopt een dalvormige laagte zonder veen (afb. 3).

2.2 Bekende archeologische waarden

De vroegste bewoning in de omgeving van het plangebied dateert uit de steentijd. Dit blijkt uit de vondsten die in de directe omgeving van het plangebied zijn gedaan: ten noorden vuurstenen artefacten, waarschijnlijk uit het Mesolithicum en neolithisch aardewerk (waarnemingsnr. 401.715) en in het zuidoosten een vuurstenen werktuig uit het Laat-Paleolithicum (waarnemingsnr. 214.500). Binnen

het plangebied ligt een monument van archeologische waarde (AMK-nr. 14.044, afb. 4). Het gaat hier om (resten van) een *celtic field* of raatakker, een akkercomplex uit de IJzertijd. In Drenthe zijn *celtic fields* in het provinciaal archeologiebeleid aangemerkt als zijnde van provinciaal belang. Het monument is (nog) niet gewaardeerd. Om de mate van verstoring vast te stellen is de website van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) geraadpleegd.⁴ Dit heeft vanwege de geringe detaillering van de op de website beschikbare kaart geen extra informatie opgeleverd voor de fysieke kwaliteit van het *celtic field*. De provincie is van plan op termijn alle *celtic fields* binnen de provinciegrenzen te onderzoeken. In Zuid-Drenthe is dit inmiddels gebeurt, in Noord-Drenthe nog niet.

Verder is binnen het plangebied een archeologische waarneming gedaan (waarnemingsnr. 238.814). Het betreft de vondst van bakstenen, waarschijnlijk de resten van een veldoven, waarvan de geproduceerde stenen bedoeld waren voor het klooster te Assen. De vermoedelijk 13e-eeuwse oven is in de 17e of 18e eeuw opgeruimd. De resten zijn aangetroffen tijdens de aanleg van een gassleuf (Beuker & Van der Sanden 1993). Op ca. 240 m ten westen van het plangebied ligt een monument van archeologische waarde (AMK-nr. 14.045, weer een *celtic field*). Het nabij gelegen esdorp Witten is een monument van hoge archeologische waarde (AMK-nr. 14.444). Ongeveer 1,6 km ten zuidwesten (niet zichtbaar op de afbeeldingen) ligt in een bodemkundig en geomorfologisch vrijwel indentiek terrein een monument van archeologische waarde (AMK-nr. 14.111). Hier zijn sporen van bewoning uit de periode Laat-Paleolithicum – Bronstijd aangetroffen: bij diverse karteringen zijn op drie locaties vuursteen, enig aardewerk en een stenen bij gevonden.

2.3 Historische situatie

Volgens de CHW van Drenthe was het grootste deel van het plangebied rond 1900 woeste grond, meer specifiek heidevelden. In het noorden en oosten is sprake van ontginning. Dit beeld wordt bevestigd door de kadastrale minuut uit het begin van de 19e eeuw (afb. 5) en informatie verkregen via KICH.⁵ Op een topografische kaart uit het begin van de 20e eeuw is te zien dat grotere delen van de woeste gronden inmiddels zijn gecultiveerd en dat er hier en daar bebouwing aanwezig is (afb. 6). Ook ouder kaartmateriaal laat zien dat het plangebied tot de tweede helft van de 19e eeuw geen intensief landgebruik heeft gekend (Versfelt 2004, Versfelt & Schroor 2005). Een beek die van zuidwest naar oost stroomde, zoals op de kadastrale minuut is te zien, is op de kaart uit het begin van de 20e eeuw verdwenen.⁶

2.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Op basis van de bij het bureau-onderzoek verkregen informatie kan een archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied worden opgesteld. Volgens de IKAW heeft het plangebied een middelhoge tot hoge archeologische waarde. In de

⁴www.ahn.nl.

⁵De KICH spreekt van heideontginningen, na 1850 ingericht.

⁶De loop van deze beek is terug te zien in de oriëntatie en percelering van na de ontginning.

zuidwesthoek van het plangebied ligt een archeologisch monument. In de zuidoosthoek zijn de resten van een middeleeuwse steenoven aangetroffen. In de omgeving van het plangebied zijn resten en sporen uit de periode Laat-Paleolithicum – IJzertijd en uit de Late Middeleeuwen aangetroffen. De verwachting om binnen het plangebied archeologische resten aan te treffen mag daarom hoog worden genoemd.

3 Samenvatting en conclusie

Het plangebied is gelegen in de fysisch-geografische regio het noordelijk zandgebied. In de omgeving van het plangebied zijn archeologische vondsten en sporen aangetroffen die dateren uit de periode Laat-Paleolithicum – IJzertijd en uit de Late Middeleeuwen. Het plangebied laat een gevarieerde bodemsamenstelling zien, waarbij het grootste deel van het terrein uit podzolbodems bestaat. Het terrein heeft een middelhoge tot hoge archeologische waarde. Dit, samen met de aanwezigheid van een archeologisch monument (een *celtic field*) dat op speciale aandacht mag rekenen binnen het provinciale archeologiebeleid en de (resten van) een middeleeuwse steenoven, maakt dat in het gehele gebied archeologische waarden zijn te verwachten of reeds zijn herkend.

4 Aanbeveling

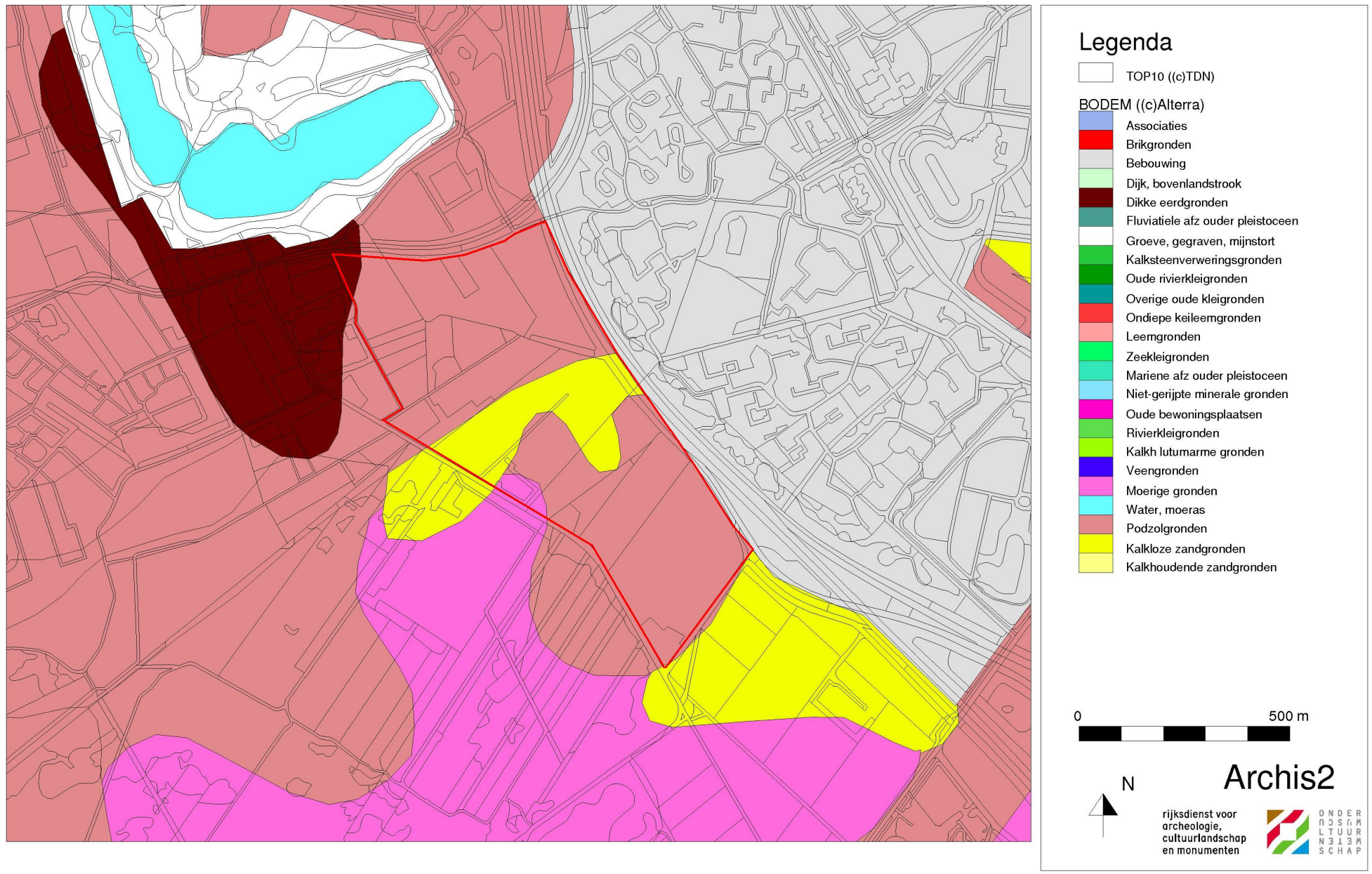
Geadviseerd wordt het plangebied door middel van boringen verkennend te onderzoeken. Dit onderzoek is primair gericht op het bepalen van de intactheid van de bodemopbouw. De gaafheid van het podzolbodemprofiel is een indicatie voor de mate van verstoring van de bodem. Hoe minder de bodem is verstoord, hoe groter de kans is dat archeologische resten *in situ* in de bodem bewaard zijn gebleven. Voor het esdek geldt dat hierin resten uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd kunnen worden verwacht. Verder is de bodem onder het esdek waarschijnlijk sinds de Middeleeuwen ongeroerd. Hier zijn archeologische sporen te verwachten van voor de Late Middeleeuwen. Voor twee terreindelen wordt een ander onderzoek geadviseerd:

- Monument. Omdat de gaafheid van het *celtic field* onduidelijk is, wordt geadviseerd hier een waarderend booronderzoek uit te voeren om de fysieke kwaliteit van het monument te bepalen.
- Zuidoosthoek. Hier zijn de resten van een middeleeuwse steenoven aangetroffen. Geadviseerd wordt om deze locatie en de directe omgeving door middel van een proefsleuf te onderzoeken.

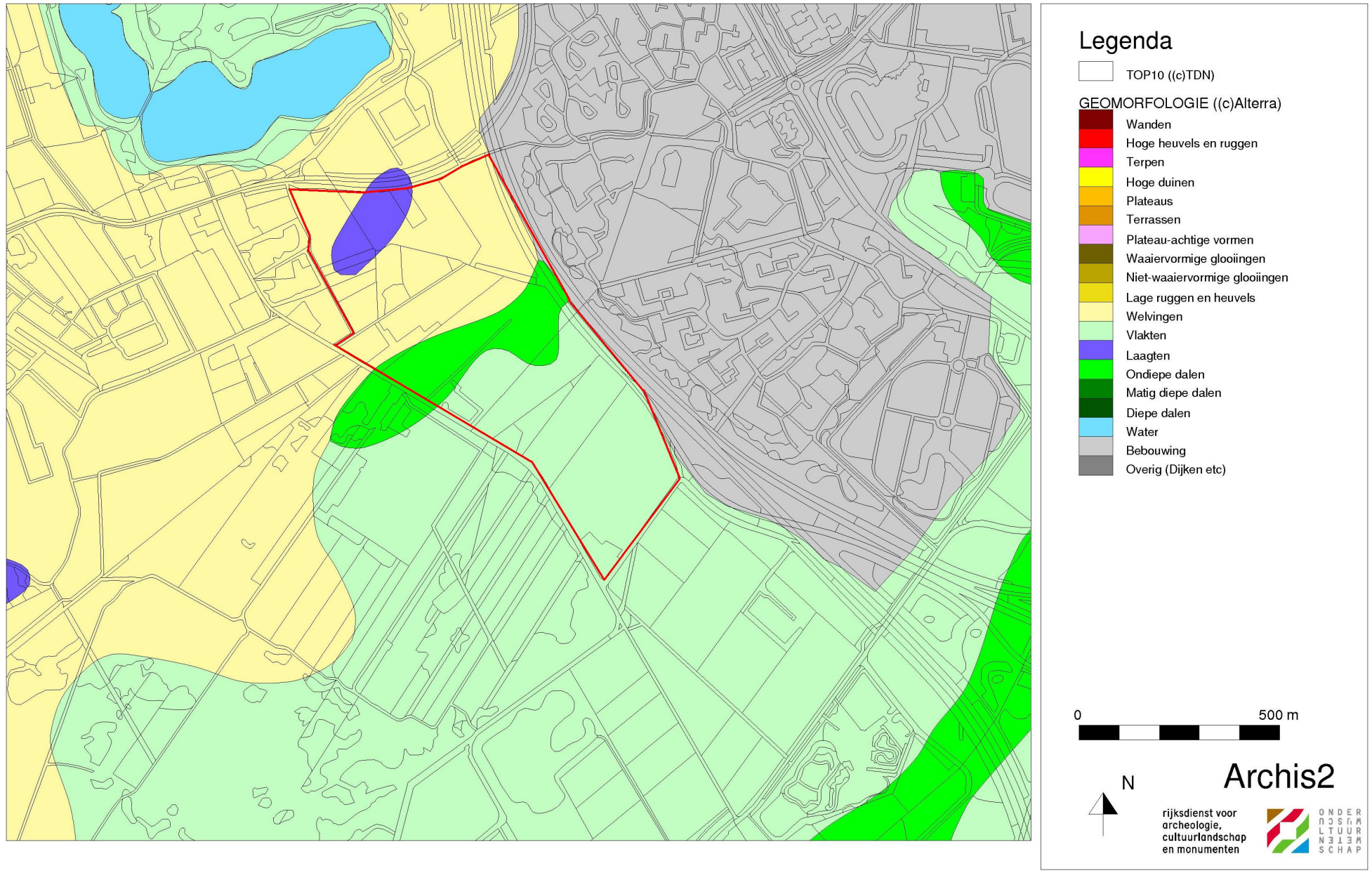
Wanneer bij de uitvoering onverhoopt grondsporen en/of vondsten worden aangetroffen, dient hiervan direct melding te worden gemaakt bij de provinciaal archeoloog, dr. W.A.B. van der Sanden, Drents Plateau, Stationsstraat 11, 9401 KV Assen (tel. 0592-305932, mobiel 06-22662601; w.sanden@drentsplateau.nl).

Literatuur

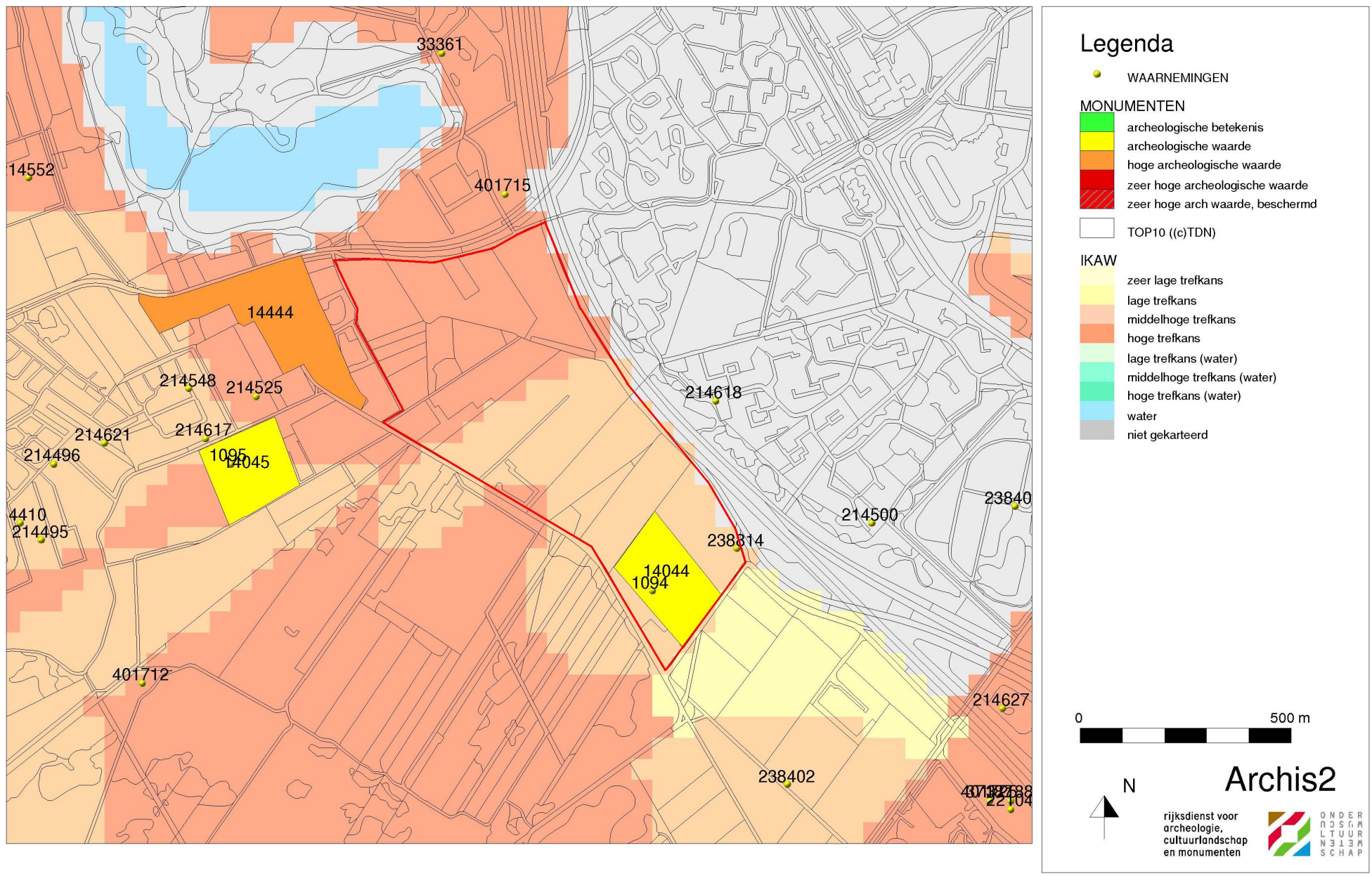
- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). Vierde, geheel herziene druk.
- Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*. Assen.
- Beuker, J.R. & W.A.B. van der Sanden, 1993. Kloostermoppen uit een gassleuf. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 110, pp. 134–143.
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.
- Versfelt, H.J., 2004. *Kaarten van Drenthe 1500–1900*. Groningen/Veendam.
- Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De atlas van Huguenin. Militair-topografische kaarten van Noord-Nederland 1819–1829*. Groningen.

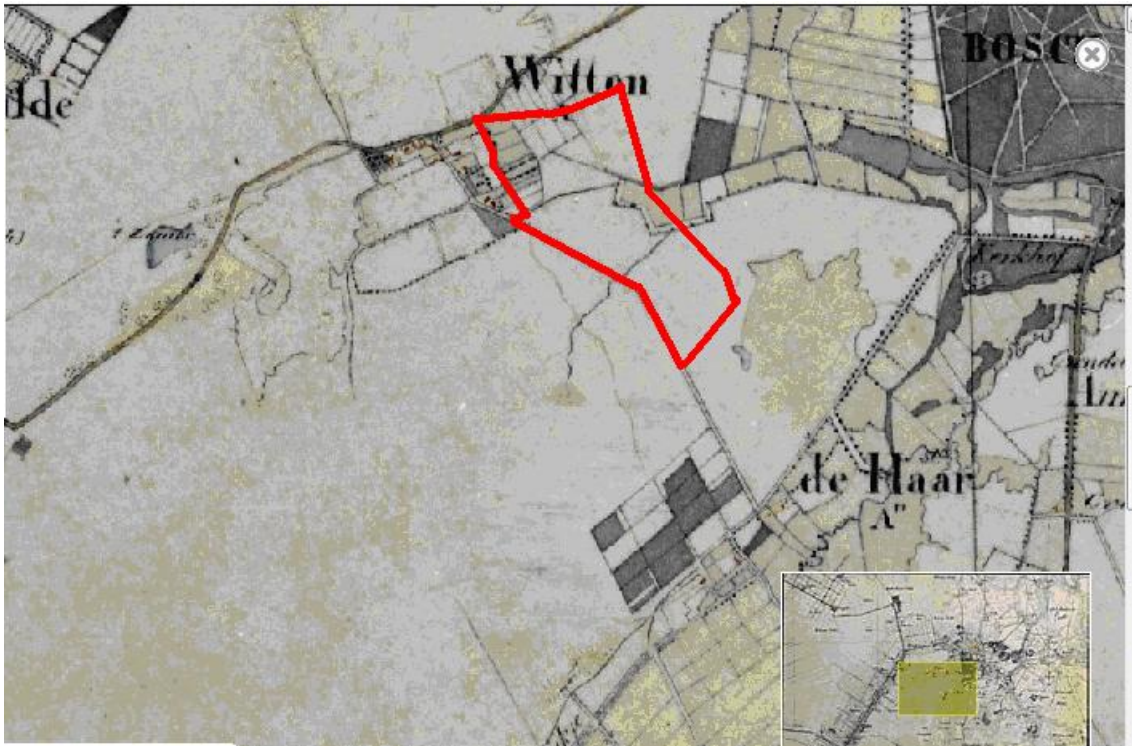
Afbeelding 2 Bodemkaart van de onderzoekslocatie (rood omlind) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II.

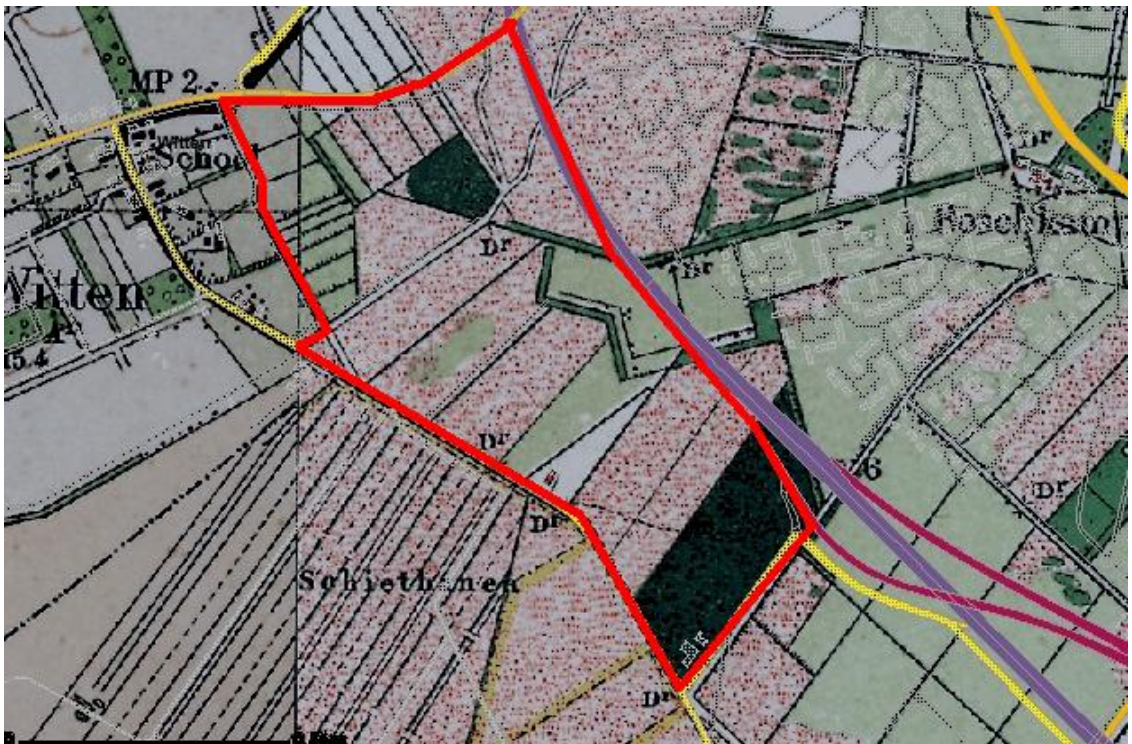
Afbeelding 3 Geomorfologische kaart van de onderzoekslocatie (rood omlijnd) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II.

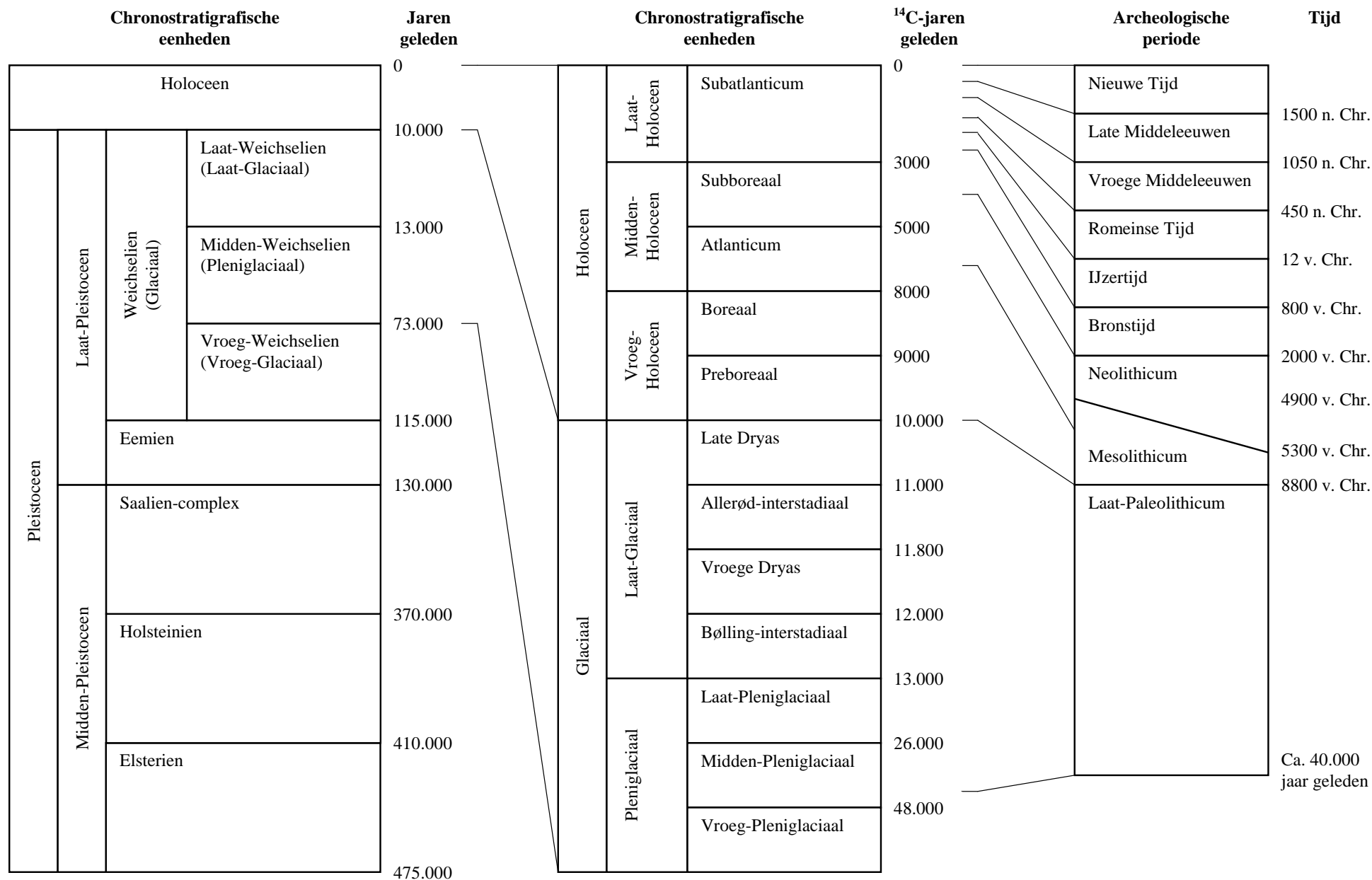
Afbeelding 4 Archeologische waarden op de onderzoekslocatie en in de omgeving (rood omlijnd). Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II.

Afbeelding 5 Een deel van de onderzoekslocatie (bij benadering, rood omlijnd) op een kadastrale kaart uit het begin van de 19e eeuw. Bron: www.watwaswaar.nl.

Afbeelding 6 De onderzoekslocatie (rood omkaderd) op een topografische kaart uit het begin van de 20e eeuw. Bron: www.kich.nl.

Bijlage 1 Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.